

วิจัยเพื่อ พัฒนาสังคม

RSDI News Letter : ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนเมษายน - มิถุนายน 2567

“ควายสร้างสุข” มุมมอง จากคนเลี้ยงควาย ในแก่งละว้า

บทความ
นักวิจัย

นางจันทร์ดา สิงห์นา
นักวิจัยไต้หวัน โครงการควายทามแก่งละว้า

เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2523 ดิฉันได้แต่งงานกับสามีแล้วก็ได้มาเยี่ยมบ้านสามี ตอนนั้นคุณพ่อของสามีเลี้ยงควายตัวผู้อยู่ 2 ตัว แล้วก็มีเกวียน ดิฉันกับสามีได้เอาควาย 2 ตัวมาไถนา คนละตัวไถกัน 2 คน ไถวันละ 2 ครั้ง เข้า-ป่าย ตั้งแต่สมัยนั้นชาวบ้านทุกคนก็ได้เอาควายไถนาทั้งหมดทุกบ้าน เป็นนาคำไม่มีนาหว่านวิธีชาวบ้าน สมัยนั้นตอนเช้าก็ต้อนควายออกไปไถนาและแบกไถไปพร้อมกับควาย ประมาณซัก 2-3 ปี ก็เลยเอาเงินผูกซื้อมือตอนแต่งงานไปซื้อควาย 1 ตัว เป็นตัวเมีย เลี้ยงไปประมาณ 7 ปี พ.ศ.2530 ได้มีควาย 5 ตัว สมัยนั้นยังไม่สนใจเลี้ยงเหมือนปัจจุบัน และมีความคิดว่าจะเลิกเลี้ยงควาย สาเหตุเพราะดิฉันกับสามีต้องไปทำงานไม่มีเวลาเลี้ยงประกอบ

กับคุณพ่อของสามีก็สูงอายุแล้วการจะไปเลี้ยงควายแทนตนและสามีคงจะไม่สะดวก จึงเลิกเลี้ยงขาคควายหมดทั้งคอก

ต่อมาในปี พ.ศ.2544 ลูกสาวคนโตได้ไปทำงานที่สำนักงานปศุสัตว์อำเภอบ้านไผ่ ช่วงนั้นมีโครงการอนุรักษ์ควายไทยจากพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นโครงการที่ให้ผู้สนใจเลี้ยงควายจริง ๆ ไปจับสลาก เพื่อนำควายไปเลี้ยงและทำข้อตกลงในการคืนควาย โดยในครั้งนั้นดิฉันได้เข้าร่วมโครงการเป็นตัวเมีย จำนวน 3 ตัว เลี้ยงอยู่ประมาณ 3 ปี ควายก็ได้ออกลูกเป็นตัวผู้ ดิฉันจะเลี้ยงลูกของควายให้มีอายุประมาณ 2 ปี แล้วส่งคืนทางโครงการ ส่วนที่เป็นตัวเมียเลี้ยงครบ 2 ปีแล้ว จะให้คนภายในหมู่บ้านป่าแดงมาจับสลากเพื่อเอาไปเลี้ยงต่อไป เลี้ยงไปเรื่อยๆ จนครบ 5 ปี ทางโครงการก็จะโอนกรรมสิทธิ์ให้ดิฉันเป็นเจ้าของ

สำหรับวัตถุประสงค์หลักในการกลับมาเลี้ยงควายใหม่ในครั้งนี้ ต้องการขายควายเพื่อนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัวรวมถึงการชำระหนี้สิน เมื่อเลี้ยงพอได้อายุ 3 ปี ก็ขายควายเพื่อชำระหนี้สินมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน สำหรับประโยชน์ที่ได้จากการเลี้ยงควายทาม เช่น ดิฉันกับสามีได้กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) มาซื้อที่นา ดิฉันกับสามีก็ขายควายเพื่อนำเงินมาชำระหนี้ ธกส. เมื่อชำระหนี้ไปอย่างสม่ำเสมอหนี้ที่มีอยู่ก็ค่อยๆ ก็ลดลงหรือสมัยก่อนตอนที่ส่งลูกๆ เรียนหนังสือในระดับมหาวิทยาลัยต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากในแต่ละเดือน ตอนนั้นลูกคนโตเรียนอยู่ชั้นปี 4 ลูกคนที่ 2 เรียนอยู่ชั้นปี 2 และลูกคนสุดท้ายเรียนอยู่ชั้น ม.6 ทั้งส่งลูกไปเรียนและใช้หนี้ไปด้วย ดิฉันกับสามีก็คิดว่าจะหาเงินจากไหนมาใช้จ่าย ทางออกคือ ขายข้าวและขายควาย เมื่อพอมีเงินเหลือจากการค่าใช้จ่ายก็จะซื้อควายมาเลี้ยงเพิ่ม จนปัจจุบันมีควายมากกว่า 20 ตัว จนกระทั่งเดือนกรกฎาคม 2559 มีโอกาสร่วมเป็นนักวิจัยท้องถิ่น โครงการคายทาม และได้ไปศึกษาดูงานที่จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ไปดูงานที่ “โรงเรียนนายฮ้อย” โรงเรียนสอนคนสอนควาย ที่จังหวัดศรีสะเกษ พร้อมทั้งได้ไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และฟังการเล่าถึงวิถีชีวิตของคนและควายทามกับ นายฮ้อย บุญมี ที่เป็นนักวิจัยท้องถิ่นของโรงเรียนนายฮ้อย ยิ่งทำให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจและมีกำลังใจขึ้น หลังจากได้มาทำงานเป็นนักวิจัยมีความรู้มากขึ้นกว่าเดิมได้พูดคุยกันหลายความคิดเป็นดีๆ อย่างมากมาย トラบใดที่ยังสามารถเลี้ยงได้ก็จะเลี้ยงต่อไปเรื่อยๆ เพราะว่า “ไม่มีคำว่าจนในกลุ่มคนเลี้ยงควาย” มีแต่จะรวยขึ้นไปตลอด

ทุกวันนี้มีความสุขมากในการเลี้ยงควายเพราะตอนเช้าก็ตื่นควายลงแก่งละว้า ควายก็ได้ลงไปกินอาหารและน้ำที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์ภายในแก่ง จนถึงเวลาประมาณ 4 โมงเย็น ดิฉันกับสามีและกลุ่มเพื่อน ๆ กลุ่มเลี้ยงควายด้วยกัน ก็จะไปที่ทำขึ้นฝั่งของควายบ้านป่าแดงเพื่อที่จะไปนั่งรอรับควายของตนเองกลับขึ้นมาจากแก่งละว้า โดยสามีดิฉันจะพายเรือลงไปต้อนควายในน้ำกลับขึ้นฝั่ง เพื่อที่จะต้อนควายเข้าคอก ช่วงเวลาขณะนั้นพระอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้า โอ้...ช่างสวยงามมาก เมื่อมองลงไปในพื้นที่มี “เงาตะวันหรือพระอาทิตย์” กำลังตก ดิฉันมีความสุขมากและที่สำคัญดิฉันและกลุ่มเพื่อนผู้เลี้ยงควายได้นั่งพูดคุยในเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งข่าวสารของชุมชน สารทุกข์สุขดิบมาเล่าสู่กันฟังจนลืมไปว่าเย็นมากแล้ว จึงได้แยกย้ายกันต้อนควายเข้าคอกตัวเอง มีความสุขมากที่ได้เดินตามกันควายและรักควายมากแล้วก็จะเลี้ยงต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะไปเลี้ยงไม่ได้ค่ะ

“วรรณกรรม กับ บัตรทองของข่อย”

๑. ลาวดี มีแต่ให้ ส่วนนางไอ ผัดไปนา
เรวตะ ตามหางัว อ้วนาง กะคางฮ้อง
คูลูปอง หมายหมั้น อ้วนาง มาเป็นคู่
ผาแดง ฮู้เรื่องเข้า กะเลยฟ้าว แล่นน้ำ

๒. ท้าวกาดำ ฟ้าวคอดเอา ดอกห่อผ้า เอ็นสั่งยาจำสวน
บ่คู่ควร นางรุณ คอบว่าบุญ แต่ปางก็
ศรีทนนี บุกมัน ตามหานาง ฮอดกลางป่า
มโนราห์ พ่วมสิลง เล่นน้ำ ได้บินเจ๋ย เจ็ดหนี

๓. ยืนวงพุ่ม วงกพี จอมน้ำลี จั บปลาป็น
ตกลกลางคีน นอนนำโพน ง่าโดน โพนคือ
กระยางรอ บุญสร้าง อานิสงค์ เกิดชาติใหม่
สุดซาดา แก่นไท เพียรสร้าง ห่มศีล

๔. ฟังแล้ววิน ปานพี่น้อง ไซ้บัตรทอง เป็นทางผ่าน
เข้าโรงบาล ยามลัมเจ็บ ป่วยไซ้ พอได้ไซ้ คารักษา
สุขภาพดี ถ้วนหน้า สร้างคุณค่า ว่าบัตรทอง
ตามครรลอง ของคนจน รักษาคน แม่นดีได้

๕. ดีปานใด บ่อจตุ้น รัฐบาล ดอกยุคใหม่
เอ็ดแนวใด บ่เคยถามพี่น้อง ว่าขัดข้อง อยู่บ่อนใด
เลิกบัตรทอง บีให้บีให้ไซ้ หาแนวใหม่ มารักษา
ปวงประชา ผู้จ้อยจน แลน-วน หายืมแบ็งค์

๖. ของกินแพง มาแข่งชำ ทนระกำ บ่เว้นหว่าง
หลายชีวิต พ่วมอับปาง เหม็ดหนทาง หว่างคั้น
มันแสนกิน อังมโน...นั่นแหละ

ความหมาย สวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาที่รัฐเคยจัดสรรให้กับภาคประชากรของประเทศ และพวกเขาก็ได้
ฟังพาสวัสดิการอันนี้มาจนทำให้คุณภาพชีวิตด้านสุขภาวะของเขาดีขึ้นมาเป็นลำดับ เป็นที่พึงด้านการรักษา
พยาบาลของผู้มีรายได้น้อย พอมาวันหนึ่งรัฐได้เปลี่ยนนโยบายที่จะปรับเปลี่ยนระบบการให้สวัสดิการด้านนี้
ใหม่ ทำให้ประชากรเกิดความทุกข์ วิตกกังวน.. อุปมาเหมือนตัวละครในวรรณกรรมอีสาน ที่ต้องลุกขึ้นมา
เคลื่อนไหวยากู้เรื่องราวผู้กำหนดชะตากรรมของบ้านเมืองกำลังจะทำอะไรกับประชาชนของพวกเขา ขณะที่
สถานะการณ์ความเป็นอยู่ของประชาชนในปัจจุบันยังลำบากกับปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไข...

สรุปการเรียนรู้

การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้ดีขึ้น โดยรับรู้ข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาด
ของการทำงานที่ผ่านมา อันนำไปสู่การกำหนดแนวทาง วิธีการ เทคนิคการทำงานใหม่ให้ดียิ่งขึ้น
จนบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ทั้งนี้จำเป็นต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์
การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์

ความหมาย

กระบวนการทบทวน ตรวจสอบพฤติกรรมที่คิดปฏิบัติผ่านมาอย่างเป็นระบบว่า สิ่งใดดำเนินการได้ดี ผลเสียอย่างไร มีปัจจัยภายใน ภายนอก อะไรบ้างที่ต้องปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น จนเกิดกระบวนการเรียนรู้และสามารถกำหนดแนวทางการปฏิบัติใหม่ที่ดีและมีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม

ตัวอย่าง

- เกษตรกรเชิงเดี่ยวมาเป็นวนเกษตรหรือเกษตรผสมผสาน (เช่น การปลูกมันสำปะหลัง 60 ไร่ แต่ต้องกักเงินมาลงทุนและใช้หนี้ทั้งหมด กลับมาเป็นวนเกษตรจนสามารถสรุปบทเรียนพึ่งตนเองได้โดยปลอดหนี้ได้อย่างสิ้นเชิง)
- TOP DOWN มาสู่ BOTTOM-UP (พระนักพัฒนาได้ตั้งกลุ่มช่วยคิดค้นกิจกรรมต่างๆและทำให้ชาวบ้านมาตลอด แต่ค้นพบว่าไม่สำเร็จและไม่ยั่งยืนจึงปรับเปลี่ยนมาให้ชาวบ้านทำเองจึงบรรลุผล)

การประยุกต์ใช้

- ศึกษาข้อมูลให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเอง ชุมชนและสังคม
- มีความกล้าหาญที่จะเปลี่ยนแปลงให้หลุดพ้นจากความเคยชิน วิธีคิด วิธีปฏิบัติ (ไม่ยึดมั่นถือมั่น ตัวกูของกู)
- ต้องฝึกฝนตนเองในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ
- ฝึกสรุปความคิดให้เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ถ้ามองไถ่ตรงตรงตนเองทุกวัน
- มีฐานข้อมูลที่ทันสมัย
- กล้ายอมรับความล้มเหลวของตัวเองและสรุปได้ด้วยตัวเอง